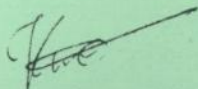

Харківський державний технічний
університет будівництва та архітектури

КІБА Михайло Павлович

УДК 72.01: 726.5/6(447)

**АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ
РИМСЬКО-КАТОЛИЦЬКИХ ХРАМІВ
НА ПІВДЕННІЙ ТА СХІДНІЙ УКРАЇНІ
(КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)**

Спеціальність 18.00.01 - теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата архітектури

Харків — 2004

Н716.6 (жур)

ЛННБ України ім. В. Стефаника

00761728 (V)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі "Інтер'єр та обладнання" Харківської державної академії дизайну і мистецтв Міністерства освіти і науки України.

42.01
42.025.4

Науковий керівник:

кандидат архітектури, доцент,
завідувач кафедри "Дизайн меблів"
Харківської державної академії дизайну і мистецтв
Трегуб Наталія Євгенівна

Офіційні опоненти:

доктор архітектури, професор, дійсний член Української академії архітектури, декан архітектурного факультету Національного університету "Львівська Політехніка"
Проскураков Віктор Іванович

кандидат архітектури, доцент, завідувач кафедри реконструкції та реставрації архітектурних об'єктів Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури
Черкасова Катерина Тимофіївна

Провідна установа:

Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури Міністерства освіти і науки України, м. Київ

Захист відбудеться "29" жовтня 2004 року о "15" годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д64.056.02 у Харківському державному технічному університеті будівництва та архітектури за адресою: 61002, м. Харків, вул. Сумська, 40.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури (61002, м. Харків, вул. Сумська, 40).
Автореферат розісланий "28" вересня 2004 року.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
доктор архітектури

О.О. Фоменко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. З набуттям Україною незалежності відбувається процес відродження культурних і духовних традицій, однією з яких стало зодчество Римсько-Католицької Церкви. Цілий ряд церков латинського обряду використовувався до 1990-х років за непрямим призначенням. У регіоні південної і східної України екстер'єри та інтер'єри римсько-католицьких церков не зберігалися і досить часто перебудовувалися згідно з новими функціональними вимогами (кінотеатри, музеї, архіви і т.д.). В зв'язку з постановами Кабінету Міністрів України багато римсько-католицьких храмів на сході і півдні України повернуто релігійним громадам. Стан всіх повернутих святинь оцінюється як критичний і потребує реставрації. Тому існує необхідність дослідження різносторонніх характеристик архітектури цих храмів. Потребує вивчення група культурологічних питань для визначення історико-культурної цінності римсько-католицьких храмів в палітрі духовної спадщини не тільки регіону, але країни в цілому.

Науковий і практичний стан вивченості проблеми. Хронологічні і статистичні відомості про діяльність римсько-католицьких громад та будівництво храмів у другій половині XIX на початку XX століття починають позначатися в історичних описах міст східної і південної України, путівниках, церковних довідниках, періодичних виданнях (Д.І. Багалей, В.С. Бучневич, Г.Н. Ге та інші). У другій половині XX століття архітектурно-художні характеристики храмів виявляються закордонними і вітчизняними вченими. Аналізується архітектура і культурологічні процеси, які спонукали виникненню римсько-католицьких кірх в німецьких колоніях на півдні України в XIX столітті. Ці питання розглядаються в окремих монографіях (К. Келлер (Keller), Й. Шнурп (Schnurp)) та в публікаціях у періодичному виданні „Heimatbuch der Deutschen aus Russland” (Й. Шнурп, Г. Фаст (Fast), Ф. Лундес (Lundeis)). Деякі римсько-католицькі храми досліджуваного регіону згадуються при аналізі польської храмової архітектури XIX століття в монографії А. Майдовського (A. Majdowski). Вивчення архітектури храмів, місцезнаходження в міській забудові, обставини побудови освітлені в публікаціях В.І. Тимофієнко, С. Д'яченко, І. Мушинського, Е.Г. Плесьської-Зебольц. В сучасних дослідженнях історії забудови місць визначається значущість римсько-католицьких храмів серед інших пам'яток архітектури (Н.М. Буланова, О.І. Дейнека, О.Ю. Лейбфрейд, А. Лушакова, З.С. Орлова, О.А. Воронов та інші). З'являються монографії, присвячені питанням історії і відродження окремих храмів (О. Слоневський).

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Вибір теми дослідження обґрунтований рядом законодавчих актів і напрямками навчальних програм. Тема роботи відповідає положенням Указу Кабінету Міністрів України № 466 від 12 серпня 1992 року «Про доповнення до Указу про Державний реєстр національної культурної спадщини» і узгоджена з напрямками за-

гальної теми науково-дослідних робіт факультету «Дизайн середовища» Харківської державної академії дизайну і мистецтв № 0100V00034. Головні напрями дослідження розроблені в контексті документів Римсько-Католицької Церкви, а саме постанов Sacrosanctum Concilium («Про святу Літургію»), прийнятих під час роботи II Ватиканського Собору у 1956 році. Зокрема в них ставиться питання про вивчення церковної архітектурної спадщини та визначення її регіональної будівельної традиції. Це питання для розвитку сакрального мистецтва в Римсько-Католицькій Церкві є найбільш пріоритетним тому, що дозволяє збагатити матеріальну культуру церкви рисами національної самобутності.

Виходячи з сучасної потреби проведення реставрації архітектури збережених римсько-католицьких храмів, перед дослідженням були поставлені наступна мета і задачі.

Мета дослідження міститься у виявленні традиційних і регіональних особливостей формоутворення римсько-католицьких храмів у південній і східній Україні. Для реалізації мети дослідження визначені наступні **задачі**:

1. З'ясувати стан і розвиток наукових досліджень, що стосуються розвитку римсько-католицького будівництва на Україні і храмів південного і східного регіону як їх частини.

2. Позначити будівельні принципи, закладені в основу формоутворення християнського храму римського (латинського) обряду.

3. Простежити розвиток римсько-католицької архітектури і зв'язані з нею зміни стильових рішень храмів в південній і східній Україні.

4. Визначити історичні передумови, що вплинули на розвиток римсько-католицького зодчества в регіоні дослідження.

5. Охарактеризувати архітектурну композицію і варіанти зовнішньої декорації досліджуваних храмів.

6. Виявити варіанти тем композицій і стилю художніх творів, що оздоблювали храми, та принципи їхнього синтезу з просторовою структурою споруд.

7. Позначити напрями застосування отриманих результатів дослідження при проведенні реставрації збережених римсько-католицьких храмів.

Об'єктом дослідження є архітектура римсько-католицьких храмів в південній та східній Україні, що розвивалася в просторовому типі християнської базилики. У коло дослідження ввійшли існуючі храми або матеріали, які збереглися у кресленнях, фотоматеріалах і описах.

Предмет дослідження полягає у визначенні архітектурно-художніх характеристик римсько-католицьких храмів, що розкриваються у аналізі планувальних, просторових і стильових рішень.

Межі дослідження відзначені кінцем XVIII сторіччя – часом побудови перших сакральних об'єктів латинського обряду в південній Україні. Завершення культового будівництва в 1920-х роках пов'язане із зміною державної політики щодо

римсько-католицьких релігійних організацій – неможливістю створення нових і санкціями відносно тих, що існували раніше. Отже, ці крайні дати розвитку римсько-католицької архітектури в регіоні характеризують хронологічні межі дослідження.

Територія дослідження визначена за адміністративними кордонами південних і східних областей України. Зокрема, досліджуються римсько-католицькі храми на територіях Харківської, Полтавської, Єлизаветградської, Катеринославської, Херсонської, Бесарабської, Таврійської губерній, які колись входили до складу Російської Імперії. Зміни адміністративних кордонів у радянський період позначили відповідно Харківську, Полтавську, Кіровоградську, Донецьку, Дніпропетровську, Запорізьку, Луганську, Сумську, Миколаївську, Херсонську, Одеську області і Кримську автономію, що визначає в дослідженні, у контексті географічних напрямків південні і східні області України. Об'єднання римсько-католицьких храмів, що знаходилися у цих областях, в досліджувану групу обумовлене спільними рисами в розвитку церковного будівництва з кінця XVIII століття.

Методи дослідження. Із загальнонаукових традиційних методів у дослідженні були використані такі: аналіз і систематизація наукової літератури за тематикою дослідження, аналіз першоджерел, методи структурного, факторного, порівняльного аналізів, графоаналітичної систематизації, статистичних опрацювань, натурного і графічного дослідження. Для проведення даного дослідження була розроблена спеціалізована методика стилістичного аналізу, обумовлена метою і задачами роботи. Натурне обстеження об'єктів проводилося за допомогою методів фотограмметрії, історичних і бібліографічних описів, обмірних і операційних креслень, порівняльних схем, картографічного матеріалу. На основі документальних першоджерел запропоновано реконструкцію первісного вигляду храмів в умовно-графічній формі.

Наукова новизна одержаних результатів:

1. Систематизовані наукові джерела про римсько-католицькі церкви позначеного регіону.

2. Визначене використання традиційних методів формування знакових і конструктивно-планувальних структур християнських базилік при будівництві досліджуваних храмів.

3. У дослідженні набув подальшого розвитку аналіз стильових напрямків та варіантів об'ємно-просторової композиції храмів.

4. Був проаналізований зв'язок тем композицій і стильової спрямованості художніх творів в інтер'єрах храмів.

5. На базі аналізу храмобудування сформульовані та запропоновані принципи проведення реставрації інтер'єрів досліджуваних храмів.

Науково-практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення і фактичні матеріали можуть бути використані в культуроло-

гії, історії, мистецтвознавстві, краєзнавстві, застосовані при складанні лекційних курсів, навчальних посібників, каталогів, історико-культурних путівників. Доведені архітектурно-художні характеристики регіонального римсько-католицького зодчества допоможуть позначити напрямки проведення реставрації храмів.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що:

1. Згідно з метою і задачами дослідження систематизовані літературні, архівні та наукові матеріали. Завдяки проведеному аналізу в дослідження були введені досі не вивчені об'єкти, що дозволило скласти більш повне уявлення про архітектуру храмів.

2. Доведено, що римсько-католицькі храми досліджуваного регіону успадковують традиції знакової і конструктивної побудови християнських базилік XI-XV століть.

3. Визначено, що стильова побудова храмів поділяється на умовно позначені "класичний", "бароковий", "романсько-готичний" типи. Причетність кожного храму до стильового типу виправдана відповідним запозиченням архітектури історичного зразку.

4. Виявлено, що теми творів успадковують етнічні пріоритети членів релігійних громад, що відповідно впливало на стиль картин, розписів, скульптури. При цій тенденції серед художніх форм переважає наступність у використанні зразків італійського та іспанського живопису XV-XVII століть.

5. Була спроектована і частково здійснена реставрація настінної декорації римсько-католицької церкви Успіння Богородиці в Харкові (1891 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати роботи доповідалися на науково-методичних конференціях професорсько-викладацького складу й аспірантів Харківської державної академії дизайну і мистецтв і Харківського державного технічного університету будівництва і архітектури в 1998-2000 роках та на конференції «Науково-теоретичні здобутки Слобідської України: філософія, релігія, культура. Перші Слобожанські читання», м. Харків, 2-3 липня 1999р.; на конференції «Культура Харкова в 20-30р.р. XX століття» м. Харків, 1999р.; на IV конференції «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених Харківщини», м. Харків, лютий 2001 р.; на конференції «2001 річниця Різдва Христового і народна культура. Традиції, сучасність, майбутнє», м. Львів, 11-13 жовтня 2001р.

Публікації: результати дисертації опубліковані у 12 статтях загальним обсягом 2,83 друкованих аркушів, 9 публікацій зроблено у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, чотирьох розділів головної частини і висновків на 156 сторінках, списку використаної літератури, що містить 224 інформативних джерела, і додатків на 95 сторінках. У склад додатків входять пояснювання до тексту головної частини, близько 150 креслень, малюнків і фотографій, перелік досліджуваних храмів, термінологічний словник.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі подається історична довідка та розкривається актуальність дослідження, науковий та практичний стан вивченості проблеми. Вказується на зв'язок з науковими програмами, темами, планами. Виходячи з цього, перед роботою поставлені мета і задачі, обґрунтовані часові і територіальні межі дослідження, вказано на наукову новизну і значення отриманих результатів.

У першому розділі **“Історіографія досліджень архітектури римсько-католицьких церков південного і східного регіону України”** висвітлюється стан вивченості питань дослідження через огляд наукових та інформаційних джерел з історії і традицій храмового будівництва на Україні.

У підрозділі 1.1 *“Дослідження архітектурно-художніх характеристик римсько-католицьких церков України в кінці XIX на початку XX століття”* аналізуються літературні джерела, які можна поділити на декілька напрямків в залежності від задач, які вирішувала кожна група дослідників. Польськими вченими в другій половині XIX століття визначалася історико-культурна цінність римсько-католицьких церков на Галичині, Волині, Поділлі¹. В роботах піднімаються питання збереження культової архітектури і мистецтва від руйнувань. Римсько-католицькі храми визначаються як осередки польської національної культури. В коло об'єктів обстеження залучалися церкви XIV - першої половини XVII століть. Тема римсько-католицької духовної культури у вітчизняних виданнях з'являється з середини XIX століття і мала статистично-інформативний характер у вигляді статей у енциклопедіях, путівниках, переписах населення і церковних довідниках по Могилевській, Тираспільській і Луцько-Житомирській діоцезіях з 1875 по 1924 роки². Інформація про діяльність римсько-католицьких громад і спорудження церков подаються разом з історичними описами міст центральної, східної та південної України³. На регіональному рівні діяльність римсько-католицьких громад освітлювалася в періодичних виданнях східно-південного регіону⁴.

Мистецькознавчий аналіз пам'яток римсько-католицької архітектури вітчизняними вченими проводився з позицій її впливу на православну архітектуру⁵. Проекти деяких католицьких храмів регіону дослідження друкуються в архітектурних енциклопедіях⁶.

У підрозділі 1.2 *“Дослідження римсько-католицьких церков України на сучасному етапі”* доводиться, що аналіз архітектури римсько-католицьких церков на Україні продовжується у напрямках, що були намічені на попередньому

¹ С. Барач, П. Гаткевич, С. Зелінський, В. Лозинський та інші.

² Енциклопедія видання Ф.А.Брокгауз, І.А.Ефрон: “Повне географічне описання...” під ред. П.П.Семенова-Тянь-Шанського; Directorium divini officii et misarum pro archidioecesi Mohiloviensi, Kameneц-Podolanski.

³ Д.І. Багалей, В.Є. Бучневич, Г.Н. Ге та інші.

⁴ “Южанин”, “Южный край”, “Харьковские губерниекие ведомости” з 1880 по 1915 роки.

⁵ М.П. Істомін, Г. Павлуцький.

⁶ Г.В. Барановський.

етапі. Римсько-католицькі церкви в Галичині, Волині, Поділлі із середини ХХ століття продовжують досліджуватися польськими вченими⁷. В наукових роботах, як цих авторів, так і колективних працях науково-дослідницьких закладів висвітлюються маловивчені питання архітектури монастирів римсько-католицьких орденів та церков XVI-XVIII століть. Поруч з цим робиться доцільний реєстр церков в окремих областях вищезазначених регіонів⁸.

Аналіз храмів в колоніальних поселеннях на півдні України проводився німецькими дослідниками і розглядався як розвиток національної культури в діаспорі⁹. Тому при аналізі культової архітектури в колоніях храми розглядаються без уваги на їх конфесіональну причетність. В дослідженнях вітчизняних вчених, поруч з характеристиками архітектури храмів в колоніях, розглянуті питання розміщення католицьких кірх в планувальній структурі колоній¹⁰.

У вітчизняній практиці досліджень римсько-католицька архітектура до 1990-х років не виділялася з багатоконфесіонального середовища пам'яток архітектури в окрему групу. Тому найбільш значні об'єкти аналізувалися як один з видів культових споруд у колективних історико-культурних і наукових виданнях¹¹. Віднесення пам'яток римсько-католицької архітектури до окремої типологічної групи і диференціація досліджень на об'єкти різних стильових періодів простежується в дослідженнях вчених в останньому часі¹².

Окремо римсько-католицькі церкви в населених пунктах східної і південної України не досліджувалися. В сучасних історичних описах розвитку забудови міст католицькі храми згадуються як пам'ятки архітектури¹³.

У підрозділі 1.3 "*Методи і структура дослідження архітектури римсько-католицьких церков XIX – початку ХХ століття*" приведені використані методи дослідження, що обумовлені метою і задачами роботи.

1. Метод аналізу символіки архітектурних форм. Ієрархічна структура храму відбита в символічних значеннях архітектурних форм, універсальність яких простежується протягом усього періоду розвитку храмової архітектури. Тому цей метод дозволив виявити закономірності формоутворення, у яких простежуються універсальні принципи побудови християнського храму на основі символів¹⁴.

2. Метод порівняльного аналізу. Виявлення принципів побудови морфології храмів проводилося методом порівняння з аналогічними рішеннями історичних прототипів у конструктивному типі базиліки. Для проведення цієї роботи використовувалися теоретичні дослідження, що стосуються храмової архіте-

⁷ М. Бриковська, М. Малиновський, Я. Пашенда, Л. Попек.

⁸ "Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej" w 6 T. Pod red. J.K. Ostrowskiego.

⁹ К. Келлер, Ф. Лундес, Г. Фаст, Е. Шнурр.

¹⁰ О. Олешко, Г. Петришин, В.І. Тимофієнко.

¹¹ "Всеобщая история архитектуры", Т.6, "История украинского искусства", Т.2, "Памятники градостроительства и архитектуры", Т.2.

¹² О. Годованок, О. Горбик, Б. Колосок, С. Юрченко.

¹³ Н.М. Буланова, А.А. Воронов, А.І. Дейнека, С. Д'яченко, А.Ю. Лейбфрейд, А. Лушакова, З.С. Орлова, В.І. Тимофієнко.

¹⁴ Л. Джероза, М. Кунцлер та інші.

ктури XI-XIV століть у Західній Європі¹⁵. Аналіз зв'язку планувального рішення, побудови об'ємів і декору дозволив умовно позначити стильові групи досліджуваних храмів, порівнюючи їх із історичними зразками.

3. Для рішення задачі, пов'язаної з характеристикою архітектурної композиції і варіантів зовнішньої декорації, був застосований метод контекстуального аналізу. Він допоміг виявити загальні тенденції і специфіку у формоутворенні досліджуваних храмів і подібних споруджень з інших регіонів¹⁶. Визначення стильової спрямованості храмів досліджуваного історичного періоду збігаються з термінологією, що була впроваджена в історичних дослідженнях архітектури XIX століття¹⁷.

Натурне дослідження об'єктів проводилося за допомогою фотограмметрії, описів, креслень, порівняльних схем, карт. На основі документальних першоджерел, обмірів запропоновано реконструкцію первісного вигляду храмів в умовно-графічній формі.

У другому розділі **“Символічна та просторова побудова римсько-католицьких храмів у регіоні дослідження”** церкви зазначеного регіону розглядаються у безпосередньому зв'язку з комплексом символічних значень, що мав вплив на морфологічні ознаки споруд.

У підрозділі 2.1 *“Знакова система християнського храму та побудова літургійних центрів у інтер'єрі”* доводиться, що поділ семантичних значень церковних символів у процесі розвитку літургії позначив диференціацію на літургійні центри (престол, амвон, баптистерій, конфесіонал, літургійні меблі, музичні інструменти). В процесі історичного розвитку відбувалися зміни просторового оточення літургійних центрів. Пошук нових конструктивних рішень на базі римської базиліки привів до розвитку наступних просторових типів храмів: базилікальний, псевдобазилікальний, цільно-заловий (однефний), центричний (ротонда або полігональна форма плану).

У підрозділі 2.2 *“Планувальна, просторова і стильова організація храмів регіону”* доведено, що при спорудженні римсько-католицьких храмів були використані морфологічні принципи, що відповідали метафізичним уявленням про побудову світу в Середні віки. Їх втілення в архітектуру храмів відбувалося в конструктивному типі базиліки. Ці принципи проявилися в таких характеристиках архітектури, як пропорціонування, побудова форми на основі геометричних фігур, підпорядкування частини цілому. Засобом реалізації цих принципів стає розвиток плану на основі просторового осередку бічної нави («зв'язана романська система»). Узгоджуючись з виробленою будівельною традицією плани трьохнавних церков регіону в Дніпропетровську (1869 р.), Ялті (1907 р.), Карлсруе (1885 р.) будуються з використанням цього принципу. Іншим варіантом

¹⁵ К. Брук, Виолле Ле Дюк, Е. Жильсон, О.А. Лоссовська, Е. Мессель, К.М. Муратова, Е. Панофський, О. Шаузи.

¹⁶ Я. Захватович, С.Д. Квітницька, А. Майдовський, З. Свеховський, А.С. Янківичине.

¹⁷ Е.А. Борисова, А.І. Каплун, Е.І. Кіріченко, А. Ерші, Е.І. Роттенберг, В.С. Ясієвич.

визначення розмірів модуля просторового осередку плану стає ірраціональне членування ширини наві на кратні співвідношення. Цим способом утворені плани трьохнавих храмів у Шпеер (1820 р.), Одесі (1853 р.), Георгсталь (1869 р.), Єханнесталь (1870 р.), св. Клімента в Одесі (1913 р.).

Крім організації планів розміри поперечного членування корпусу нав відкладаються в розвитку вертикальних рівнів – до верхньої крапки фронтона вхідного портика, до середньої частини фронтона і до висоти дзвіниці без шпилья. Цей традиційний прийом застосований при побудові храмів в Єханнесталь (1870 р.), Карлсруе (1885 р.), Дніпропетровську (1887 р.), Симферополі (1901 р.). Наступний прийом формоутворення полягає у тому, що в храмах у Георгсталь (1869 р.), Миколаєві (1896 р.), Харкові (1891 р.), Севастополі (1911 р.), розподілом половини ширини храму на сім відрізків відповідно відзначені членування рівнів архітектури у вертикальному розвитку. До традиційних прийомів побудови простору й обсягів в архітектурі храмів регіону додаються просторові спрощення, що стосуються планової організації. До них належить велика кількість однонавих церков, як у Полтаві (1857р.), Зельці (1811-1821р.), Йосипсталь (1853р.), Новому Маннхеймері (1850р.) та інш., відсутність трансептів або заміна їх бічними пристроями як у Миколаєві (1896р.), Харкові (1891р.) та інш., мала довжина корпусу нав і широко відкрита вітарна апсида майже в усіх церквах.

Аналіз взаємозв'язку планувальної, просторової і стильової організації дозволив прилічити досліджувані храми до декількох умовно позначених стильових типів: “класичного”, “барокового”, “романсько-готичного”. Формоутворення храмів регіону відбувалося як запозичення рис архітектури історичних зразків. Храми, що належали до умовно позначених “класичного” і “барокового” стильових типів були побудовані з кінця XVII по середину XIX століть. Композиціям храмів “класичного” типу властиве використання схем побудови античних храмів (простильні храми) або розміщення на фасадах портиків з колонами. Запозиченнями з архітектури італійських і французьких храмів XVI-XVII століть визначаються стильові особливості храмів умовно позначеного “барокового” типу. З другої половини XIX століття у зодчестві регіону дослідження переважають храми, що прилічені до умовно позначеного “романсько-готичного” типу. Історичним прототипом при формоутворенні композиції цих храмів стає архітектура німецьких монастирських храмів XI-XIII століть, що збагачувалася рисами північно-італійської — Ломбардської і французької — Нормандської храмобудівельних традицій. В кінці XIII століття розвиток однобаштового храму в південно-західній Німеччині зробив можливим розповсюдження цієї композиційної схеми серед досліджуваних храмів.

У підрозділі 2.3 “Умови розвитку римсько-католицького зодчества південного та східного регіонів України” розглянуто ряд інформаційних чинників, що стосуються історичних умов існування римсько-католицьких громад у XIX

столітті в Європі і виявленню місцевих суспільних і соціальних процесів, пов'язаних з церковним будівництвом. Характер церковного зодчества залежав у містах будівництва від типу релігійної спільноти. Серед таких вдалося виявити мононаціональні і полінаціональні римсько-католицькі громади.

Для мононаціональних релігійних спільнот вирішальними були етнографічний і культурологічний фактори що дозволили зберегти національні характеристики у побуті і в будівництві храмів. Для спорудження храмів в головному запрошували німецьких архітекторів і закордонні будівельні фірми¹⁸. На існування полінаціональних римсько-католицьких громад безпосередньо впливало політичне і культурне оточення. Політичний фактор позначив розвиток римсько-католицького зодчества як протистояння політиці “державного православ'я” та утиснення прав поляків Російським урядом. Проте високий рівень інтеграції представників католицьких громад у культурному житті російсько-українського суспільства дозволив залучати до роботи місцевих та закордонних архітекторів і художників¹⁹.

У третьому розділі “Характеристики формоутворення католицьких церков в східній та південній Україні” проаналізовано стильовий напрямок і варіанти архітектурної композиції досліджуваних храмів.

У підрозділі 3.1 “Розвиток храмового зодчества в південній і східній Україні з кінця XVIII до середини XIX століть” аналіз римсько-католицької архітектури довів, що у зазначений період вона розвивалася у межах стильових напрямків класицизму та романтизму.

У зовнішній композиції класичних храмів комбінації архітектурних елементів мали декілька різновидів. В храмах в Балті (1795 р.) та Зельці (1821 р.) класична організація композиції збагачується елементами архітектури бароко. Композиція першої римсько-католицької церкви в Харкові (1830 р.) відповідала типовому рішенню гражданських будівель класицизму. Храми в Миколаєві (1794 р.) та Бердянську (1828 р.) мали центричні плани. Композиції фасадів виглядали як портики з колонами та розвиненими купольними частинами. Форми бань і куполів мають багато спільного із православною архітектурою. Побудова зовнішньої композиції храмів в Херсоні (1772 р.) і Шпеер (1820 р.) доповнена баштою на західному фасаді, форма шатра якої складалася із напівсфери та списоподібного шпиля на шарі. Така форма шатра стає загальноповсюдною для дзвіниць православних і католицьких церков класицизму.

З середини XIX століття класична композиція римсько-католицьких храмів змінюється еkleктичною. Під впливом романтизму в культовій архітектурі

¹⁸ А. Вітгарт, арх. фірма Х.Вульфкен (Wulfken).

¹⁹ Архітектори, що працювали в першій половині XIX ст.: Г. Торічеллі, Ф. Фрапполі; в другій половині XIX – початку XX ст.: А. Вассал, Л.Л. Влодек, Ф. Гонсіоровський, В.О. Домбровський, М.С. Коморницький, М.П. Краснов, Б.Г. Міхаловський, Ф. Моранді, Пентюхов, Л.Н. Семко-Савойський, А.О. Томішко, Н.І. Третеський, Ф.О. Трунянський, М. Харманський; художники: М. Барвіцький, К. Дольчі, Х. Семірадський, І. Стадницький, Т. Фішер.

широко використовуються романський і готичний стилі. Ці стильові засади характеризують композиції однобаштових храмів в Йосипсталі (1853 р.), Новому Маннхеймері (1850 р.) і Маріуполі (1860 р.). В архітектурі другого камінного храму Одеси (1853 р.) готичний стиль в побудові башти на західному фасаді доповнений романським та візантійським в формах купольної частини. Інтер'єр цього храму вирішений в стилі Ренесансу. В композиціях безбаштових храмів зовнішня структура будується на основі класицизму. В цьому стилі зводиться храм в Полтаві (1857 р.) і в Керчі (1840 р.).

У підрозділі 3.2 *“Формування стильових напрямків в римсько-католицькому зодчестві у другій половині XIX на початку XX століття”* визначено, що римсько-католицькі храми у цей період будувалися у стильових напрямках історизму, неокласицизму і ретроспективизму. У виборі різновидів композицій враховувалися характеристики регіональних пам'яток, а саме церков Східної Європи XI-XIV століть. При проектуванні і будівництві храмів в неороманському стилі визначалися “романо-візантійський” і “ломбардський” методи у вирішенні об'ємів і декору зовнішніх стін. В “романо-візантійському” методі була спроектована нова католицька церква для Миколаєва (1880 р.). За новим проектом цей храм був збудований у 1896 році з декором стін у “ломбардському” методі. В цьому ж методі були декоровані зовнішні стіни двобаштового храму в Дніпропетровську (1869 р.), однобаштового в Ландау (1872 р.) і безбаштового в Перекопі (1891 г.).

Римсько-католицькі храми в неоготичному стилі побудовані з використанням “перехідного” методу, що поєднував в собі риси романської і готичної архітектури. В цьому методі із цегли побудовані безбаштові храми в Кіровограді (1889 р.), Сумах (1896 р.); однобаштові в Карлсруе (1885 р.), Клейнлібенталь (1863 р.), Єханнесталь (1870 р.), Георгсталь (1869 р.), Харкові (1891 р.), Симферополі (1901 р.); двобаштові в Дніпродзержинську (1897 р.), Одесі (св. Клімента, 1913 р.). Суттєво змінюється трактовка зовнішніх форм храмів при використанні вапняка. Геометрична правильність об'ємів храмів в Правдіно (1880 р.), Севастополі (1911 р.), Ялті (1907 р.) доводить це ствердження.

На початку XX століття композиції римсько-католицьких храмів будуються на тлі класичної архітектури. До цього набувають використання елементи різних історичних стилів, що дозволяє позначити стильові запозичення як ретроспективний напрямок. Так, у композиції храмів в Єнакієво (1898 р.), Одесі (св. Петра і св. Павла, 1911 р.), Кременчуці (1910 р.) окрім елементів класицизму присутні форми романського, готичного, барокового стилів, модерну.

У четвертому розділі *“Принципи побудови художньої декорації в інтер'єрах храмів регіону”* аналізуються структура і стиль як самих літургійних центрів, так і художніх форм що їх прикрашали.

У підрозділі 4.1 *“Стиль і тематична спрямованість художніх форм та їхній синтез з просторовим середовищем”* визначено, що теми художніх творів, що

прикрашали літургійні центри, відповідали відродженню напрямків у середньовічній релігійній теології та мистецтві, які мали назву – Христокентризм. Тому одним із головних образів в інтер'єрах досліджуваних храмів стає композиція Розп'яття Ісуса Христа, що знаходилася у вітварній частині у вигляді скульптури чи живопису. На стінах нав з'являються композиції “Хресного шляху” із Страсного циклу. Ці сюжети доповнюються новими релігійними темами присвяченими Богородиці і Святим. Стиль художніх форм має наступні види: а). позастильова форма італійського та іспанського живопису XV-XVIII століть у вигляді копій з картин Б.Е. Мурільо, А. Кано, Рафаеля та ін.; б). неоренесансова мармурова і гіпсова скульптура XIX століття привезена з Італії, «проіспанська» поліхромна скульптура з гіпсу, кераміки і дерева польського походження; в). твори релігійного живопису XIX століття з Німеччини та Італії (так зване «назорейське» малярство); г). архаїчні форми іконного живопису, що традиційно вшановувалися в історико-культурному просторі Польщі і Західної України (ікони Матері Божої Ченстоховської, Матері Божої Остробрамської та інші). В церквах першої половини XIX століття побудова вітварної композиції (ретаблію) здійснюється в формах класичних портиків як у інтер'єрах церков в Одесі (1853 р.), Херсоні (1772 р.). У другій половині XIX століття ретаблію вітарів утворюються як триптих або поліптих декорований деталями готичного стилю. Через те, що художні форми (живопис, скульптура) не були пов'язані з тектонікою споруд, то виділялися вони на площі стіни за допомогою кесонів і заглиблень у стіні.

У підрозділі 4.2 “Використання результатів дослідження для практики нововловальних робіт” доводиться, що аналіз архітектурної спадщини дозволяє визначити напрямки реставрації храмів. У римсько-католицькій церкві Успіння Богородиці в Харкові (1891 р.) реставрація інтер'єра ставила на мету відтворити первісний вигляд храму. При виборі тем композицій монументального живопису враховувалися символічні значення окремих архітектурних частин. Було з'ясовано, що синтез архітектури і художніх творів здійснювався в другій половині XIX століття за принципом відокремленого сприйняття останніх відносно до архітектурного оточення. У зв'язку з цим перед настінною декорацією була поставлена задача об'єднати частини архітектури кольоровим і композиційним рішенням. Ця задача вирішувалася з урахуванням кольорово-тональної організації середовищного сприйняття (психофізичного впливу кольорів, колірних символів, збагачення кольором тектонічних характеристик інтер'єра).

ВИСНОВКИ

1. Аналіз історіографії досліджень римсько-католицьких церков у східній і південній Україні дозволив виявити головні етапи і напрямки з вивчення цього питання. У останній чверті XIX на початку XX століття відомості про ді-

ьяльність релігійних громад носили інформативно-статистичний характер. В статтях у енциклопедіях, путівникових описах, церковних довідниках, періодичних виданнях освітлювалися питання історії заснування громад, національного стану і кількості вірників, події пов'язані з будівництвом храмів.

Продовження досліджень поновлюється у другій половині ХХ століття і пов'язане з вивченням культури колоніальних поселень в південній Україні, враховуючи культові споруди римсько-католицької конфесії. В публікаціях вирішується широке коло питань, серед яких архітектурний аналіз римсько-католицьких кірх. Храми, що знаходилися в містах, окремо не досліджувалися. Вони згадуються при розгляданні історичної забудови міст, вивченні творчості архітекторів, художників та діяльності представників релігійних громад.

З наведених наукових джерел видно, що вивчення архітектурної спадщини Римсько-католицької церкви на сході і півдні України мало різнобічний але розрізнений характер. Складання цих відомостей у систему не відбувалося. Через це залишився не визначеним зв'язок планувальної і структурної організації, стильовий напрямок побудови храмів. Не розглядається композиція та художнє оздоблення інтер'єрів. Деякі зруйновані і уцілілі храми не згадуються в дослідженнях зовсім.

2. В основу побудови планувальних і просторових структур християнського храму закладені релігійні значення його окремих частин, які втілені в церковному символі – натуральному предметі. Значення символів розкриваються в таїнствах Церкви. Для здійснення таїнств церковні символи згруповані в двох головних частинах храму – пресбітеріумі (місці безкровного приношення Жертви) і кораблі – наві (місці зібрання віруючих). Третій просторовий об'єм – нартекс у західній християнській традиції виникає як знак світської влади, що згодом отримав своє символічне значення.

Трьохчастинний розподіл простору храму як основа плану зберігався завжди, приймаючи різні форми в залежності від церковних і світських потреб. З розвитком планів храмів пов'язана зміна структур літургійних центрів (престола, амвона, баптистерія, конфесіонала, літургійних меблів, музичних інструментів), що поєднують групи символів. В історичному розвитку культової архітектури відбувався пошук нових конструктивних рішень, що позначили головні просторові типи римсько-католицьких храмів: базиліку, псевдобазиліку, цільно-залову (однонаву) і центричну церкви.

3. У дослідженні доведено, що просторові рішення середньовічних базилік побудовані на узгодженні частини і цілого, що виявилось в розвитку плану на основі модульної сітки та співвідношень між шириною наві і вертикальним розвитком композиції будівель. Співвідношення частин і цілого в повздовжніх базиліках регіону дослідження відбувалося за принципом розвитку модуля просторової чарунки бічної наві, традиційного для церков романіки і готики. На вертикальному розвитку композиції храмів визначені пропорційні співвідношення на основі поділення

ширини нав, що вказують на висоту як склепіння, так і всієї споруди. Ці обчислення доводять наслідування морфологічних ознак історичних прототипів при формуванні храмів другої половини XIX століття. У центричних храмах побудова композиції велася за принципом розвитку модуля, за який брався радіус в ротондах або ширина нави в церквах з полігональним планом. План цільно-залових (однавних) храмів будується на розвитку модуля, утвореного опорними арками склепіння. Вертикальний розвиток однавних храмів відповідає пропорційним співвідношенням, визначеним на основі ширини нави.

Аналіз взаємозв'язку планувальної, просторової і стильової організації дозволив прилічити досліджувані храми до декількох умовно позначених стильових типів: "класичного", "барокового", "романсько-готичного". Формування храмів регіону відбувалося як запозичення рис архітектури історичних зразків. Найбільш гармонічне і послідовне втілення історичних зразків здійснювалося в умовно позначеному "класичному" і "романсько-готичному" стильових типах. Саме на цих засадах впродовж XIX століття римсько-католицькі храми регіону дослідження будуються в наступних стилях: класицизм, романтизм, неороманіка і неоготика, неокласицизм, ретроспективизм.

4. Вивчення комплексу історичних умов вказало на те, що швидкі темпи будівництва храмів обумовлені новими формами організаційної діяльності римсько-католицьких громад у XIX столітті. Серед них визначається використання середньовічних моделей в організації церковного життя релігійних громад, збільшення ролі мирян-віруючих в організації будівництва храмів і вирішенні матеріальних питань.

Римсько-католицьке зодчество регіону носить інтернаціональний характер. Склад релігійних громад диференційований на мононаціональні (німецькі католицькі колоніальні поселення в південних губерніях) і полінаціональні (католицькі громади в промислових і культурних центрах регіону). Національні пріоритети римсько-католицьких громад виражалися в архітектурі храмів.

5. Аналіз стильових напрямків показав, що стиль досліджуваних храмів кінця XVIII – початку XIX століть формується в рамках класицизму (рис. 1). Архітектура католицьких кірх у німецьких колоніях була більш вільною від класичних норм, що діяли в містах. Тому в композиціях кірх простежуються тенденції відходу від класицизму та використання елементів середньовічної архітектури. Перші римсько-католицькі церкви в містах будуються з урахуванням вимог класичної архітектури, що відбилося в композиціях фасадів у вигляді портиків з колонами. У побудові баштових та купольних частин простежуються вплив візантійського стилю і Ренесансу.

Стильовий напрямок романтизму середини XIX століття в римсько-католицькому зодчестві визначений використанням широкого спектру історичних стилів(рис. 1). В зв'язку з цією відносною свободою стає очевидна залежність архітектурної організації церков від національного характеру спільноти.

Так, середня частина німецьких католицьких кірх набуває форму видовженої нави з бічними проходами посередині. Повздовжні стіни нав прорізаються рядами із семи вікон, як в кірхах в Йосипсталь (1853 р.) та Новий Маннхеймер (1850 р.). Для цих храмів стає характерним використання шпилеподібних шатрів на дзвіницях. Римсько-католицькі храми романтизму в містах мали багатшу стильову спрямованість. Риси англійської готики, Ренесансу, романського стилю використовуються при формоутворенні церкви Успіння Богородиці в Одесі (1853 р.). В архітектурі церкви в Керчі (1840 р.) простежується наслідування еллінського типу у вигляді схеми простильного храму. У декоративній зовнішній композиції храмів в Полтаві (проект, 1857 р.) і Маріуполі (1860 р.) використовуються деталі італійської середньовічної архітектури.

В роботі позначено, що базою утворення архітектурних напрямків у церковному будівництві другої половини XIX століття досліджуваного регіону стає західноєвропейська та польська культова архітектура. Пояснюється це зростанням кількості і ролі вірників польського походження в релігійних громадах на півдні і сході України. Розвиток стильових напрямків відбувався як відродження архітектури XI-XIV століть на території Польщі і Германії. В архітектурі досліджуваного регіону виділяються такі будівельні методи як “романо-візантійський”, “ломбардський” та “перехідний”. Характеристики цих напрямків позначені варіантами композицій і формами об’ємів (“романо-візантійський”, “перехідний”) або способом декору зовнішніх стін церкви (“ломбардський”). Велике значення в реалізації цих будівельних прийомів мав матеріал, з якого було вибудовано зовнішні стіни храму. Вони були поштукатурені (з пол. tynkowy) або складені з цегли (з нім. mauerbau).

В архітектурі храмів цього періоду переважають неороманський і неоготичний стилі (рис. 2). Окрім стильових різниць, визначених формами отворів і декору, велике значення має композиція зовнішніх об’ємів. В цих композиціях виділяються безбаштові, однобаштові, двохбаштові храми. У 10-х роках XX-го сторіччя у стилі храмів намічається повернення до методів організації об’ємів на ґрунті класицизму. Специфічною рисою в архітектурній композиції цих церков стає використання широкого спектру історичних стилів (рис. 2). До цього на зовнішніх стінах храмів з’являється монументальний живопис і скульптура. Це значно збагачує зовнішню композицію невеликих храмів.

6. Теми художніх творів, що декорують інтер’єри церков, відповідають відродженню напрямків релігійного мистецтва XII-XIII століть в Західній Європі і представлені композиціями Розп’яття (Krucifix), Хресного шляху (Via crucis), Оплакування (Pieta). Архаїчні сюжети доповнюються новими релігійними темами, що присвячені композиціям Богородницького циклу (“Внебовзяття Діви Марії”) та окремим святим (св. Казиміру, св. Антонію Падуанському, св. Кліменту Папі Римському та іншим). При цьому стиль художніх форм спирається на зразки позастри-

льового живопису і пластики Італії та Іспанії XV - XVII століть та на твори митців XIX століття в яких відбилися риси італо-іспанського мистецтва.

7. Результати проведеного дослідження є базою для проведення реставраційних робіт в інтер'єрах існуючих храмів.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Кіба М.П. Готичний костюл м. Харкова. Шляхи відновлення // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Харків: Художньо-промисловий інститут, 1997. - Вип. №6. – С. 75-79.

2. Кіба М.П. Сучасна сакральна архітектура латинського обряду і її присутність на Східній Україні // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Харків: Художньо-промисловий інститут, 1998. Вип. № 2. – С. 111-112.

3. Кіба М.П. Римсько-католицька церква на Східній Україні в 1930-х – 1940-х роках / Збірка наукових праць міжнародної конференції до ювілею Ю. Бойка-Блохіна. – Х: Харківський Національний Університет, 1998. – С. 167-170.

4. Кіба М.П. Інтеграція капличного будівництва латинського обряду в культовій архітектурі України // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Харків: Художньо-промисловий інститут, 1998. - Вип. №4 – 5. – С. 44-45.

5. Кіба М.П. Історичні умови виникнення римсько-католицької Церкви в місті Харкові // Перші Слобожанські читання. Науково-теоретичні здобутки слобідської України: Філософія. Релігія. Культура. – Харків: Харківський художній музей, 1999. – С. 96-99.

6. Кіба М.П. Проектування внутрішнього середовища культових споруд на прикладі католицьких костелів // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Харків: Художньо-промисловий інститут, 1999. - Вип. №1. – С. 35-39.

7. Кіба М.П. Архітектурно-художні ознаки костюльного будівництва на Україні кінця XIX – початку XX століття // Вісник Харківського художньо-промислового інституту. – Харків: ХХІІІ, 2000. - Вип. №3. – С. 193-197.

8. Кіба М.П. Перше католицьке зодчество на південній Україні // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Харків: Художньо-промисловий інститут, 2000. - Вип. №4 – 5. – С. 32-37.

9. Кіба М.П. Питання синтезу художніх форм та монументальної декорації в архітектурі культової неоготики другої половини XIX століття на Україні // Проблеми теорії та історії архітектури України / Збірка наукових праць. – Одеса: ОДАБА, 2001.- Вип. №2. – С. 62-64.

10. Кіба М.П. Формування творчих методів римсько-католицького зодчества в південній і східній Україні з другої половини XIX по початок XX сторіч-

ця в рамках перехідно-готичного методу // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2001, вип. № 2-3 – 2002, вип. № 1. – С. 207-214.

11. Кіба М.П. Особливості архітектурної композиції римсько-католицьких кірх в колоніальних поселеннях на півдні України в кінці XVIII-XIX столітті // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2003. – Вип. № 1-2. – С.182-188.

12. Кіба М.П. Використання позастильового релігійного живопису в формуванні художнього образу інтер'єрів римсько-католицьких костелів східної і південної України // Народознавчі зошити. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2003. – Вип. № 1-2. – С.208-212.

Анотація

Кіба М. П. Архітектурно-художні характеристики римсько-католицьких храмів південної та східної України (кінець XVIII – початок XX століть).- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. – Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури, Харків, 2004.

Дисертація присвячена вивченню архітектурно-художніх ознак римсько-католицьких церков південної та східної України в кінці XVIII – на початку XX століття. В роботі розглядається розвиток церковного будівництва у зазначеному регіоні на ґрунті історичної традиції українського римсько-католицького зодчества. Встановлено, що в архітектурі римсько-католицьких церков регіону були втілені як традиційні структурно-морфологічні, стильові і композиційні рішення, так і нові форми, що відповідали напрямкам європейського культового зодчества кінця XVIII – початку XX століть. При цьому умови формування храмів збагачені культурою полінаціональних (у містах) і мононаціональних (у колоніальних поселеннях) релігійних спільнот, що дозволило виявити національну специфіку зодчества. Внаслідок незадовільного стану і руйнування церков запропоновані напрямки поновлення збережених храмів.

Ключові слова: римсько-католицьке зодчество, символіка просторових частин, літургійні центри, полінаціональні та мононаціональні релігійні спільноти, морфологія, структура, стиль, художня декорація, інтер'єр.

Аннотация

Кіба М.П. Архитектурно-художественные характеристики римско-католических храмов южной и восточной Украины (конец XVIII – начало XX веков) – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 – теория архитектуры, реставрация памятников

архитектуры – Харьковский государственный технический университет строительства и архитектуры, Харьков, 2004.

Диссертация посвящена анализу архитектурно-художественных характеристик римско-католических храмов Южной и Восточной Украины, построенных в конце XVIII – начале XX веков. Актуальность темы продиктована малой степенью изученности этого вопроса. В диссертации систематизируются и получают дальнейшее развитие имеющиеся на этот момент разрозненные научные и исторические данные. Комплекс нерешенных вопросов позволил наметить направления исследования: проследить историческое развитие римско-католического зодчества в регионе исследования как влияние культурологических процессов; определить степень традиционных и региональных черт архитектуры храмов на основе анализа символической, пространственной и стилевой организации.

Анализ пространственных структур храмов раскрыл закономерности решения планов, членений нефов на основе морфологии римско-католического средневекового храма в конструктивном типе базилики. Большинство храмов представлены однефной пространственной структурой, явившейся производной от трехнефной базилики. Гармоничность соотношений объемов храмов, свойственная историческим образцам, выявлена в памятниках региона на уровне формообразующего принципа. Это касается соотношений между поперечным членением пространства храма и вертикальным развитием объемов.

Влияние культурологических процессов на приоритеты архитектурных решений храмов прослеживается в специфике национальной организации римско-католических общин. В исследовании выделено два основных вида: мононациональные общины, расположенные в римско-католических поселениях немецких колоний в южной Украине; полинациональные общины, существовавшие в городах и населенных пунктах юго-восточной Украины.

В исследовании установлены основные стилевые направления архитектуры храмов. Условно выделяется несколько стилевых типов: «классический», «барокковый», «романско-готический». Формирование композиции стилевых типов происходило в связи с направлениями в европейском католическом зодчестве. При анализе храмов в рамках обозначенных стилевых типов учитывалась взаимосвязь планов, композиций объемов и декора стен. Исследуемые храмы, условно относящиеся к «классическому» и «барокковому» типам, были построены с конца XVIII по середину XIX века. Композициям храмов, относящихся к «классическому» типу, свойственно использование схем построения античных храмов (простильные храмы) или пристраивание к фасадам портиков с колонной. Ориентация на французские и итальянские католические храмы XVI – XVII вв. отмечена в композициях храмов

«бароккового» типа. Наиболее полно в католическом зодчестве региона представлены храмы «романско-готического» типа, строительство которых приходится на вторую половину XIX – начало XX веков. Историческим прототипом при формировании композиций этих храмов становится архитектура немецких монастырских храмов XI – XIII веков, вобравшая в себя черты северо-итальянской (ломбардской) и французской (нормандской) храмостроительной традиции. В конце XIII века развитие схемы однобашенного храма в юго-западной Германии создало основу для подобных композиций в региональном зодчестве.

При анализе интерьеров храмов сделан анализ связи вариантов тем художественных произведений и их стиля. Рассмотрены принципы синтеза художественных произведений с тектоникой внутреннего пространства.

Ключевые слова: римско-католическая архитектура, символика пространственных частей, литургические центры, полинациональные и мононациональные религиозные общины, морфология, структура, стиль, художественная декорация, интерьер.

Summary

Kiba M.P. Architectural and art features of Roman-Catholic temples in Southern and Eastern Ukraine (late XVIII – early XX centuries). – Draft.

Graduation Thesis for a Ph.D. (Candidate of Architecture) degree with specialty 18.00.01. – Architecture theory, Restoration of Architectural monuments historique. Kharkov State Technical University of Building and Architecture, Kharkov, 2004.

The Thesis concern is the special architectural and art features of the Roman-Catholic temples in Southern and Eastern Ukraine within the period between the late XVIII – the early XX centuries. The Thesis deals with development of temple construction in the abovementioned region with relation to historical traditions of the Ukrainian Roman-Catholic (Latin) art of building. The Thesis reveals that architectural and art features of Roman-Catholic temples in the region embody as traditional constructional and morphological, style, and compositional solutions as new art forms, which maintain European church building art trends within the period between the late XVIII – early XX centuries. Additionally, morphogenesis conditions are enriched with culture features of the polyethnic (in towns) and monoethnic (in colony-type settlements) religious communities. The facts allow ascertaining special features appearing in their architectural composition. In view of poor condition and devastation of the temples, the Thesis suggests guidelines for restoration of extant ones.

Keywords: Roman-Catholic art of building, symbolics of special components, liturgical centers, polyethnic and monoethnic religious communities, morphology, structure, style, art decoration setting, interior appearance.

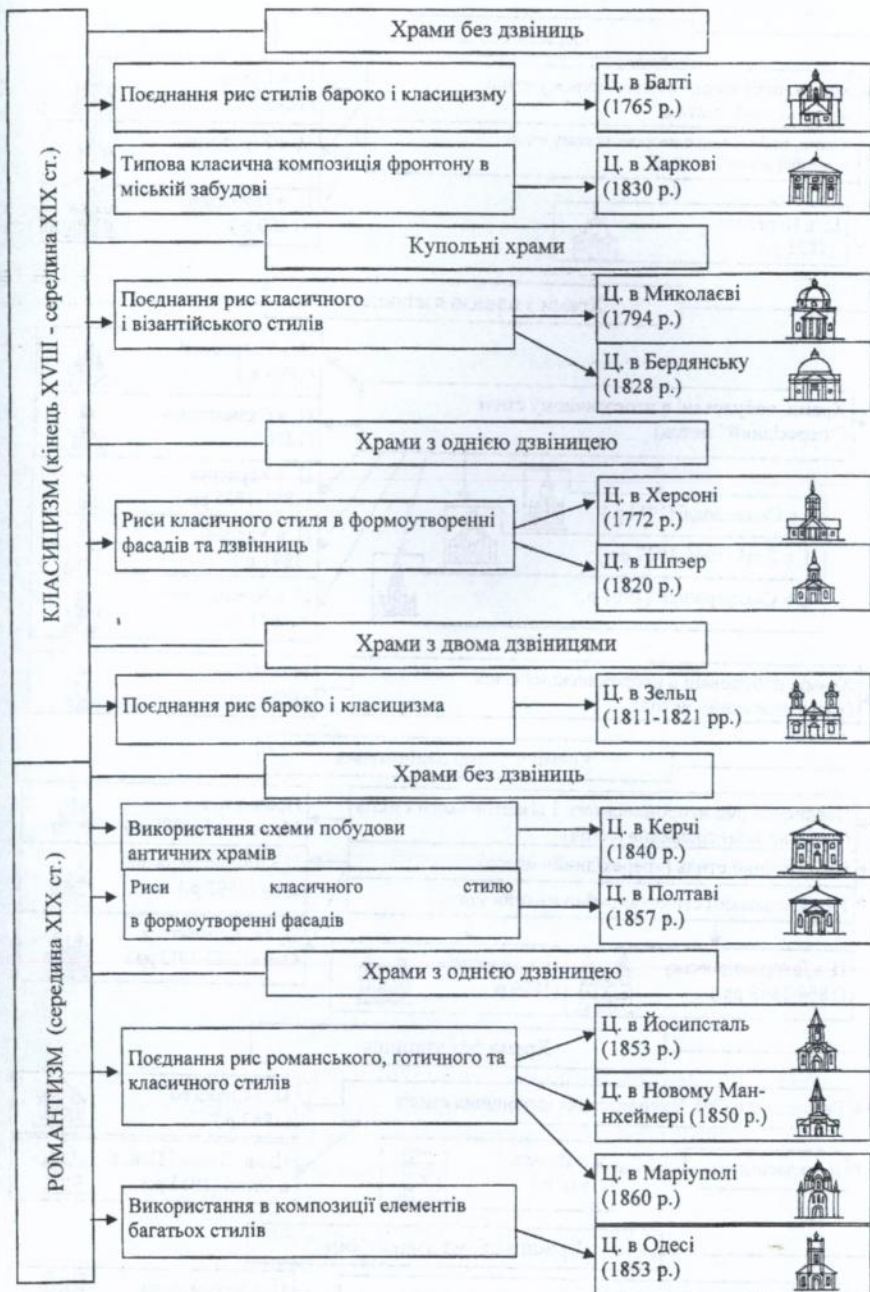

Рис. 1. Розвиток стилевих напрямків римсько-католицької архітектури в південній і східній Україні в кінці XVIII - середині XIX століття

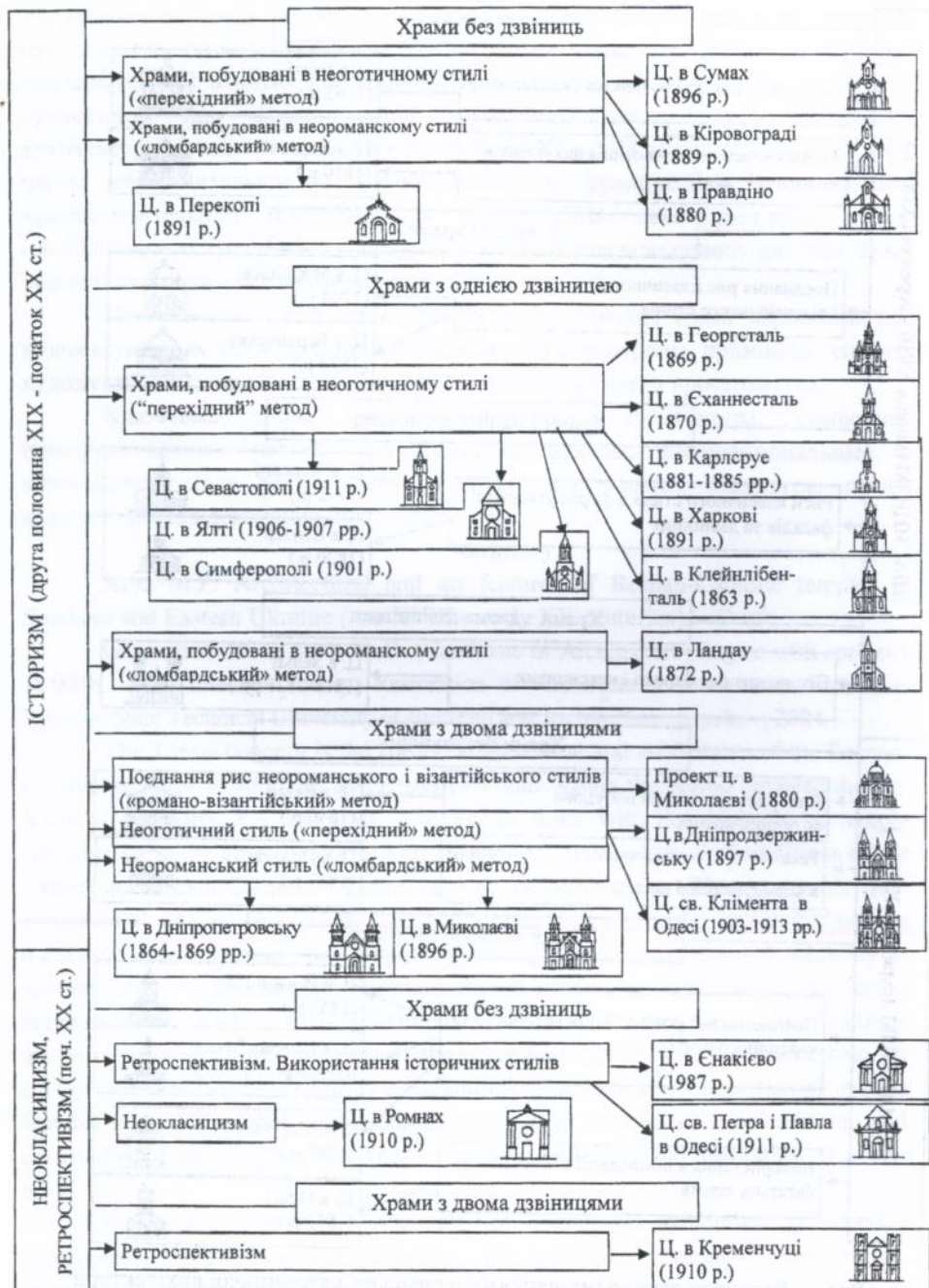

Рис. 2. Розвиток стильових напрямків римсько-католицької архітектури в південній і східній Україні з середини XIX - на початку XX століття

Підписано до друку 24.09.2004 р. Формат видання 145x215.
Формат 60x90/16. Папір офсетн. Друк – ризографія.
Обсяг 0,9 авт. арк. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 прим. Зам. № 420546

Надруковано у СПДФО Ізрайлев Є.М.
Свідоцтво № 04058841Ф0050331 від 21.03.2001р.
61024, м. Харків, вул. Гуданова, 4/10

АВ 60.749

ПЕРЕД.

МИСТ